People's Embassies of Belarus

KAŠCIUŠKA SECURITY STUDIES INSTITUTE

KONRAD ADENAUER STIFTUNG BELARUS

Аналітычная запіска

ПАЎМІЛЬЁНА ЛЁСАЎ

Колькасны аналіз міграцыі беларусаў і беларусак у краіны Рады Еўропы

2026

CONTENTS

Рэзюмэ	3
Кантэкст	5
Мэта і задачы даследавання	7
Метадалогія	8
Майстар-табліца: аналіз міграцыйных даных	10
Ад міграцыйнага прытоку да назапашанай легальнай прысутнасці	12
Чатыры ключавыя геапалітычныя шокі	14
Мадэль двухэтапнай другаснай міграцыі	16
Гендарныя аспекты беларускай эміграцыі	18
Ключавыя тэзісы і рэкамендацыі	19
Дадатак	22

РЭЗЮМЭ

- У 2020–2026 гадах краіны Рады Еўропы сталі галоўнай прасторай доўгатэрміновага знаходжання і замацавання для прыкладна паўмільёна беларусаў. Гэта гарманізаваная ацэнка, заснаваная на найбольш поўнай даступнай інфармацыі, а не на якім-небудзь адным асобным статыстычным наборы дадзеных;

- Даследаванне сістэматызуе адкрытыя афіцыйныя дадзеныя Eurostat, нацыянальных рэгістраў і ведамаснай статыстыкі пра грамадзян Беларусі;

- Важнай тэндэнцыяй стала другасная міграцыя;

- Найбольш вострая рызыка звязана з Указам № 278, які пазбавіў беларусаў магчымасці атрымліваць і мяняць пашпарты ў пасольствах;

- Даследаванне рэкамендуе дзяржавам Рады Еўропы пашыраць доступ да альтэрнатыўных праязных дакументаў і ўстойлівых гуманітарных падстаў знаходжання для грамадзян Беларусі.

Беларуская эміграцыя не з'яўляецца выключна наступствам пратэстаў 2020 года або поўнамаштабнага ўварвання Расіі ва Украіну ў 2022 годзе: яна абапіраецца на раней сфарміраваныя працоўныя, адукацыйныя і сямейныя каналы, але была рэзка ўзмоцнена палітычнымі рэпрэсіямі, вайной, візавымі абмежаваннямі і транснацыянальным ціскам беларускага рэжыму. Палітычны і эканамічны кантэкст часта спалучаюцца ў біяграфіі аднаго чалавека з асабістымі абставінамі і прафесійнай самарэалізацыяй. Таму жорсткае падзяленне на «палітычных» і «эканамічных» мігрантаў не адлюстроўвае рэальную структуру міграцыі.

Даследаванне сістэматызуе адкрытыя афіцыйныя даныя Eurostat, нацыянальных рэгістраў і ведамаснай статыстыкі пра грамадзян Беларусі. Яно фіксуе ўстойлівую канцэнтрацыю беларускай эміграцыі ў Польшчы і Літве, рост значэння Іспаніі і іншых краін ЕС. Важнай тэндэнцыяй стала другасная міграцыя: пасля першапачатковага выезду ва Украіну, Грузію або Турцыю многія беларусы пераязджалі ў ЕС дзеля ўстойлівага прававога статусу.

Найбольш вострая рызыка звязана з Указам № 278, які пазбавіў беларусаў магчымасці атрымліваць і мяняць пашпарты ў пасольствах. Па меры заканчэння тэрміну

дзеяння беларускага пашпарта дзясяткі тысяч людзей сутыкаюцца з цяжкасцямі пры пацвярджэнні асобы, падаўжэнні легальнага статусу, міжнародных паездках і доступе да банкаўскіх паслуг. У гэтым кантэксце крытычна важныя нацыянальныя механізмы выдачы праязных дакументаў для замежнікаў, якія ўжо прымяняюцца, у прыватнасці, Польшчай, Літвой і Германіяй.

Даследаванне рэкамендуе дзяржавам Рады Еўропы пашыраць доступ да альтэрнатыўных праязных дакументаў і ўстойлівых гуманітарных падстаў знаходжання для грамадзян Беларусі. Беларускім дэмакратычным сілам варта выкарыстоўваць гэтыя даныя для адвакацыі адрасных, а не татальных візавых і міграцыйных абмежаванняў, а таксама развіваць механізмы прававой і гуманітарнай падтрымкі беларусаў у краінах з найбольш уразлівым статусам – перш за ўсё ва Украіне і Грузіі.

КАНТЭКСТ

За апошнія 6 гадоў Беларусь перажыла дзве сур'ёзныя хвалі эміграцыі, якія наклаліся адна на адну. Унутрыпалітычны крызіс 2020 года, выкліканы фальсіфікаванымі прэзідэнцкімі выбарамі, і наступныя рэпрэсіі былі пазней узмоцнены поўнамаштабным уварваннем Расіі ва Украіну ў 2022 годзе. Хоць гэтыя падзеі, несумненна, сталі ключавымі стымуламі для масавай эміграцыі беларусаў у гэтыя гады, імі прычыны эміграцыі не вычэрпваюцца.

І да падзей 2020 і 2022 гадоў Беларусь перажывала адток насельніцтва. Гэта мела як палітычныя, так і эканамічныя, прагматычныя прычыны. Падрабязнае вывучэнне той міграцыі не адносіцца да гэтага даследавання, аднак тэзіснае акрэсленне папярэдняга кантэксту і тэндэнцыі дапамагае зразумець спецыфіку міграцыйных хваль 2020–2026 гадоў.

Беларусы імкнуліся да пераезду ў Еўрасаюз, і ў першую чаргу ў Польшчу, рознымі шляхамі, уключаючы атрыманне т. зв. «Карты паляка». Пра маштаб з'явы сведчыць і той факт, што Аляксандр Лукашэнка неаднаразова асабіста пагражаў такім беларусам, у тым ліку з атрыманнем «Карты паляка» змагаліся сярод саміх чыноўнікаў. Усяго «Карту паляка» атрымалі не менш за 160 тысяч беларусаў – гэта больш за 50% ад усіх атрымальнікаў «Карты паляка» ў свеце. З іх 80% (137 тысяч) – яшчэ да 2020 года[1,2].

Паказальныя і тэндэнцыі ў адукацыйнай эміграцыі. Усё большая доля моладзі выбірае вучобу за мяжой, а не ў Беларусі. Калі ў 2013 годзе толькі 1 з 14 беларускіх студэнтаў выбіраў вучобу за мяжой, то ў 2025 годзе – ужо 1 з 8. Хоць абсалютная колькасць беларускіх студэнтаў за мяжой за гэты перыяд знізілася (прыкладна з 34 тысяч у 2013 годзе да 28,8 тысячы ў 2023), прычыны тут дэмаграфічныя, а не міграцыйныя (колькасць студэнтаў зніжаецца і ўнутры краіны)[3].

Беларусь фармальна далучылася да Еўрапейскай прасторы вышэйшай адукацыі (Балонскі працэс) яшчэ ў 2015 годзе. Аднак, як сведчыў Грамадскі Балонскі камітэт у «Белай кнізе 2018», неабходныя рэформы, якія сапраўды гарманізуюць беларускія

1. "В 2024 году "карту поляка" получили около девяти тысяч белорусов". Настоящее время, 27.12.2024, https://www.currenttime.tv/a/v-2024-godu-kartu-polyaka-poluchili-okolo-devyati-tysyach-belorusov/33255167.html
2. "Почти 137 тыс. белорусов получили карту поляка". Телеграф, 30.09.2019, https://telegraf.news/in-belarus/455733-pochti-137-tis-belorusov-poluchili-kartu-polyaka/
3. "Belarusian Students Abroad". Palitsfera Working Papers No. 1/2026, https://palityka.org/wp-content/uploads/2026/05/bel_student_europe_eng_3.pdf

ўніверсітэты з еўрапейскімі стандартамі, у належнай ступені праведзены не былі. Акадэмічныя свабоды ігнараваліся, не было і сапраўднага студэнцкага самакіравання, а паказчыкі акадэмічнай мабільнасці заставаліся вельмі нізкімі[4].

Як сведчыць даследаванне адукацыйнай эміграцыі з Беларусі ў 2013–2025 гадах, лідарам тут таксама стала Польшча. Да 2025 года для пераезду на вучобу яе выбіралі 44% беларускіх студэнтаў (замест 11% у 2013). Значна расце доля і іншых краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы ў адукацыйнай міграцыі беларусаў. А вось доля Расіі ў адукацыйнай эміграцыі, наадварот, знізілася з 70% да 32%[5].

Асобна стаіць працоўная міграцыя ў Расію, часта вахтавым або сезонным метадам, распаўсюджаная на працягу ўсёй гісторыі незалежнай Беларусі. Яе палягчае адсутнасць моўных і бюракратычных бар'ераў (уключаючы лаяльнае заканадаўства Саюзнай дзяржавы), а таксама постсавецкі досвед асабістых і прафесійных сувязяў. З-за адсутнасці паўнавартаснага пагранічнага кантролю і працы па шэрых схемах (гэта значыць без легальнага афармлення – напрыклад, у рамонтных работах) вычарпальная колькасная ацэнка гэтай з'явы не ўяўляецца магчымай.

Такім чынам, міграцыя пасля 2020 і 2022 гадоў – не новая з'ява. Яна аб'ядноўвае папярэднія матывацыі, узмацняючы іх рызыкамі палітычных рэпрэсій і вайны.

4. "Белая книга 2018: итоги болонских реформ в Беларуси". Владимир Дунаев / Наше Мнение, 29.05.2019, https://nmn.media/articles/6819
5. "Belarusian Students Abroad". Palitsfera Working Papers No. 1/2026, https://palityka.org/wp-content/uploads/2026/05/bel_student_europe_eng_3.pdf

МЭТА І ЗАДАЧЫ ДАСЛЕДАВАННЯ

Мэта даследавання:

Ацаніць маштаб, дынаміку, геаграфічную структуру і ключавыя фактары міграцыі грамадзян Беларусі ў дзяржавы Рады Еўропы ў 2020–2026 гадах на аснове супастаўных афіцыйных колькасных даных, а таксама вызначыць звязаныя з гэтай міграцыяй патрэбы ў прававой і гуманітарнай падтрымцы.

Задачы даследавання:

1. Сістэматызаваць і супаставіць даступныя даныя міжнароднай, нацыянальнай і ведамаснай статыстыкі пра грамадзян Беларусі, якія пражываюць у дзяржавах Рады Еўропы, а таксама пра выдадзеныя ім дазволы на жыхарства і звароты па міжнародную абарону.

2. Ацаніць колькасць і размеркаванне беларускіх грамадзян па краінах, выявіць асноўныя напрамкі міграцыі і змены гэтых напрамкаў у 2020–2026 гадах.

3. Прааналізаваць уплыў палітычнага крызісу 2020 года, поўнамаштабнай вайны Расіі супраць Украіны, візавых абмежаванняў і транснацыянальных рэпрэсій беларускага рэжыму на міграцыйныя маршруты і прававое становішча беларусаў.

4. Сфармуляваць рэкамендацыі для дзяржаў Рады Еўропы, міжнародных арганізацый і беларускіх дэмакратычных сіл па дакументаванні, прававой абароне і гуманітарнай падтрымцы беларусаў за мяжой.

МЕТАДАЛОГІЯ

> - Даследаванне абапіраецца на адкрытыя, публічныя, правяральныя, афіцыйныя колькасныя дадзеныя;
>
> - Базавая лічба Eurostat карэктавалася там, дзе былі даступныя больш поўныя нацыянальныя дадзеныя, і дапаўнялася ацэнкамі па краінах Рады Еўропы, якія не ўваходзяць у ЕС-27;
>
> - Гэтая ацэнка з'яўляецца акругленай і не павінна разглядацца як дакладная колькасць насельніцтва;
>
> - Паколькі гаворка ідзе пра колькасныя дадзеныя, пад «беларусамі» ў гэтым даследаванні разумеюцца ўладальнікі пашпарта Рэспублікі Беларусь.

Гэтае даследаванне абапіраецца на **адкрытыя, публічныя, правяральныя, афіцыйныя колькасныя даныя.** Гэта азначае, што аўтары не праводзілі апытанні, анкетаванні, перапісы і не выкарыстоўвалі іншыя падобныя інструменты збору першасных даных. Хоць даныя, атрыманыя такім спосабам, могуць быць больш свежымі і разнастайнымі, паўнавартасная агульнанацыянальная выбарка ва ўсіх краінах Рады Еўропы была б немагчымая. Да таго ж важным элементам даследавання з'яўляецца супастаўнасць даных па розных краінах, што патрабуе, наколькі магчыма, уніфікацыі метадаў іх збору.

Для ацэнкі агульнай колькасці беларусаў, якія пражываюць у дзяржавах Рады Еўропы, у даследаванні ў якасці базавага года выбраны **2024 год**, паколькі менавіта за гэты год маецца найбольш поўны набор супастаўных даных па краінах, ахопленых даследаваннем.

Адпраўной кропкай для ацэнкі сталі 386 834 дзейныя віды на жыхарства, выдадзеныя грамадзянам Беларусі ў краінах ЕС-27 на канец 2024 года. Затым гэтая базавая лічба карэктавалася там, дзе былі даступныя больш поўныя нацыянальныя даныя, і дапаўнялася ацэнкамі па дзяржавах Рады Еўропы, якія не ўваходзяць у ЕС-27. У выніку агульная колькасць беларусаў, якія пражывалі ў 2024 годзе ў дзяржавах Рады Еўропы, ацэньваецца прыкладна ў **490 000 чалавек**.

Гэтая ацэнка з'яўляецца акругленай і **не павінна разглядацца як дакладная колькасць насельніцтва**. Розныя нацыянальныя статыстычныя сістэмы выкарыстоўваюць розныя паказчыкі для ўліку насельніцтва, якое пражывае ў краіне, уключаючы даныя пра патокі і колькасць на пэўны момант часу; даныя могуць карэктавацца і ўдакладняцца з цягам часу, а іх даступнасць адрозніваецца ад краіны да краіны.

Паколькі гаворка ідзе пра **колькасныя** даныя, пад «беларусамі» ў гэтым даследаванні разумеюцца ўладальнікі пашпарта Рэспублікі Беларусь. Такія якасныя характарыстыкі, як культурныя сувязі з Беларуссю, самаідэнтыфікацыя як беларуса, вызначэнне этнічнасці і г. д., безумоўна, важныя, аднак не могуць быць выкарыстаны для атрымання дакладных колькасных даных. У задачы даследавання не ўваходзіла, напрыклад, адказваць на пытанні, ці лічыць беларусамі тых, хто атрымаў «Карту паляка», дэкларуе сваю польскую этнічнасць і знаходзіцца на шляху да атрымання польскага грамадзянства; і калі так – то да якога моманту. І дзе праходзіць мяжа паміж практычным вырашэннем пытанняў з дакументамі і ўнутраным спыненнем ідэнтыфікацыі сябе як беларуса. А таксама які ўзровень сувязяў з Беларуссю дастатковы, каб ідэнтыфікаваць кагосьці як беларуса.

Замест гэтага аўтары лічаць дастатковай спасылку на агрэгаваныя даныя Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», паводле якіх **у свеце пражывае каля 3,5 мільёна беларусаў**[6] (відавочна, у самым шырокім сэнсе гэтага слова). Гэтыя даныя таксама ўключаюць краіны за межамі Рады Еўропы (ЗША, Канада, Аўстралія, Аргенціна, Расія, Казахстан і інш.), вывучэнне колькасці беларусаў у якіх выходзіць за межы мэты гэтага даследавання.

Агрэгаваная база даных гэтага даследавання пабудавана на аснове крос-валідацыі некалькіх узроўняў статыстычных крыніц з мэтай выключэння памылак і запаўнення прабелаў Eurostat.

> **- Наднацыянальная статыстыка (Eurostat).** Асноўны масіў даных па краінах ЕС. Уключае гарманізаваныя датасэты: колькасць жыхароў паводле грамадзянства, колькасць жыхароў паводле краіны нараджэння, першасныя дазволы на жыхарства (First residence permits), дзейныя ВНЖ/ПМЖ (Valid residence permits), міжнародная абарона і прытулак (Asylum applications).
>
> - **Нацыянальныя статыстычныя інстытуты і рэгістры насельніцтва.** Вялікабрытанія, Швейцарыя, Нарвегія, Грузія і інш. Дазваляюць улічыць асаблівасці ўліку, недаступныя ў Eurostat.
>
> - **Спецыяльныя ведамасныя даныя і дадатковыя запыты, уключаючы дэпутацкія.** Верыфікацыя афіцыйных дакументаў, даведак МУС і міністэрстваў юстыцыі асобных дзяржаў. У асобных выпадках – вывучэнне ўскосных нацыянальных даных (такіх як падатковае рэзідэнцтва).

Больш падрабязна пра метадалогію можна пачытаць у Дадатку.

6. “Гісторыя”. Згуртаванне беларусаў свету “Бацькаўшчына”, https://zbsb.org/news/abroad/226/

МАЙСТАР-ТАБЛІЦА: АНАЛІЗ МІГРАЦЫЙНЫХ ДАНЫХ

Ніжэй прадстаўлены вытрымкі з сістэматызаванай майстар-табліцы, якая аб'ядноўвае даныя па грамадзянстве, краіне нараджэння, першасных ВНЖ і гендарным профілі.

Поўная база дадзеных прадстаўлена ў табліцы: https://shorturl.at/GlX6c. Краіны Рады Еўропы прадстаўленыя ў англамоўным афіцыйным парадку.

Краіна	Колькасць беларусаў(ак)	Тып дадзеных
Албанія	88	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Андора	71	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Арменія	400	Ацэначная колькасць, разлічаная на падставе сукупнай колькасці выдадзеных відаў на жыхарства.
Аўстрыя	1966	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Азербайджан	100	Ацэначная колькасць, разлічаная на падставе сукупнай колькасці выдадзеных відаў на жыхарства.
Бельгія	909	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Боснія і Герцагавіна	14	На падставе перапісу насельніцтва 2023 года
Балгарыя	1228	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Харватыя	149	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Кіпр	2861	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Чэхія	7299	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Данія	658	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Эстонія	2859	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Фінляндыя	1270	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Францыя	4007	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Грузія	12808	Сукупнае чыстае сальда (2021–2024)
Германія	20633	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Грэцыя	1307	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Вугоршчына	828	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Ісландыя	41	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Ірландыя	489	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Італія	10101	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Латвія	4266	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Ліхтэнштэйн	3	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Літва	58632	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Люксембург	214	Дзейныя віды на жыхарства (2024)

Краіна	Колькасць беларусаў(ак)	Тып дадзеных
Мальта	184	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Малдова	361	Сукупнае чыстае сальда (2021–2024)
Манака	33	На падставе перапісу насельніцтва 2025 года
Чарнагорыя	735	Жыхары з беларускім грамадзянствам, 2023 год
Нідэрланды	2499	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Паўночная Македонія	80	На падставе перапісу насельніцтва 2021 года + чыстая іміграцыя 2021-2024
Нарвегія	400	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Польшча	310000	Ацэнка на падставе дадзеных Eurostat і PESEL
Партугалія	1582	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Румынія	184	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Сан-Марына	17	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Сербія	1218	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Славакія	1774	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Славенія	465	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Іспанія	7843	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Швецыя	1265	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Швейцарыя	1390	Дзейныя віды на жыхарства (2024)
Турцыя	4440	Жыхары з беларускім грамадзянствам, 2024 год
Украіна	14000	Згодна з афіцыйным лістом урада
Вялікабрытанія	10000	На падставе перапісу насельніцтва 2021 года і адміністрацыйных дадзеных аб міграцыйных патоках Home Office
КРАІНЫ РАДЫ ЕЎРОПЫ	**491,671**	**УСЯГО**

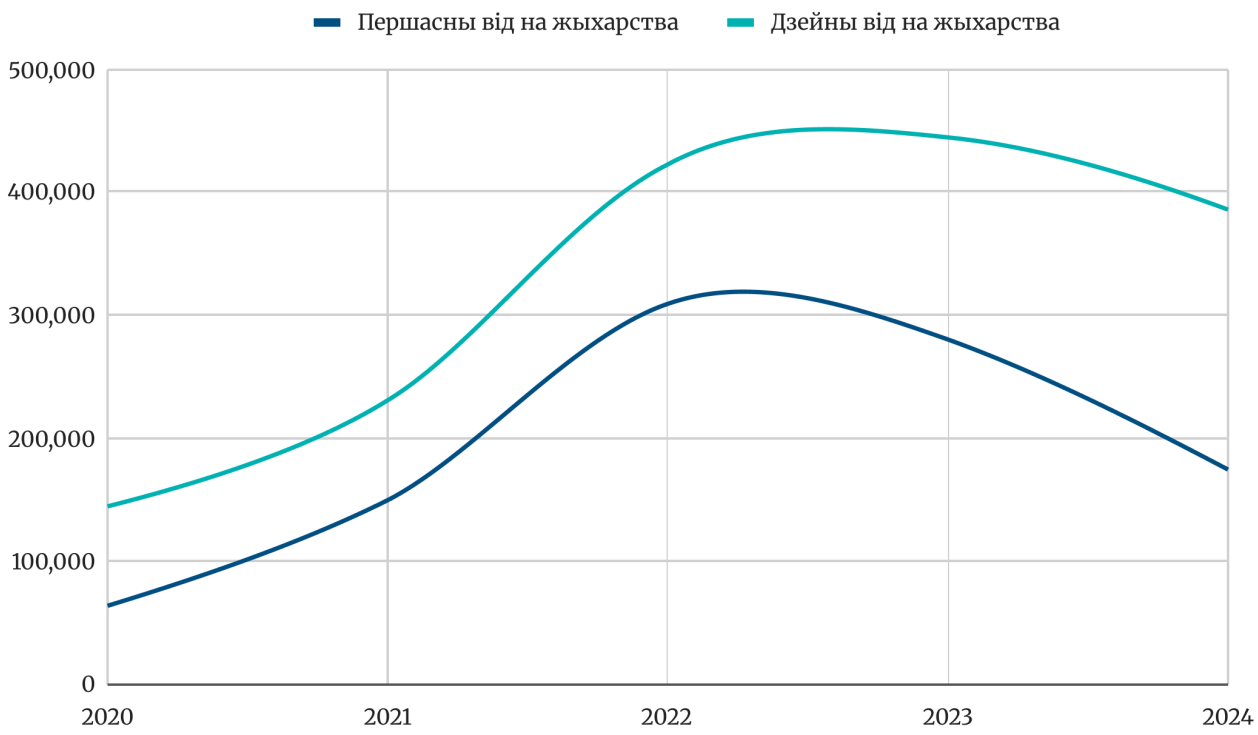
АД МІГРАЦЫЙНАГА ПРЫТОКУ ДА НАЗАПАШАНАЙ ЛЕГАЛЬНАЙ ПРЫСУТНАСЦІ

Першасныя віды на жыхарства і дзейныя віды на жыхарства адлюстроўваюць розныя этапы міграцыйнага працэсу. Першасныя ВНЖ паказваюць колькасць новых выпадкаў уваходжання ў сістэму дазволаў на жыхарства краіны на працягу пэўнага года, тады як дзейныя ВНЖ адлюстроўваюць назапашаны паказчык – колькасць дазволаў, якія застаюцца дзейнымі на пэўны момант часу. Таму гэтыя два паказчыкі не варта разглядаць як эквівалентныя паказчыкі колькасці беларускага насельніцтва за мяжой.

Розніца асабліва прыкметная пасля 2020 года. У краінах ЕС-27 колькасць першасных відаў на жыхарства, выдадзеных грамадзянам Беларусі, вырасла з 63 920 у 2020 годзе да 311 516 у 2022 годзе, што адлюстроўвае выключны маштаб міграцыі пасля палітычнага крызісу ў Беларусі і пачатку поўнамаштабнага ўварвання Расіі ва Украіну. Пасля гэты паказчык знізіўся да 281 503 у 2023 годзе і 174 712 у 2024 годзе.

Дзейныя віды на жыхарства дэманстравалі іншую дынаміку. Іх колькасць вырасла са 145 177 у 2020 годзе да 232 301 у 2021 годзе і 424 312 у 2022 годзе, дасягнуўшы 446 480 у 2023 годзе. Хоць у 2024 годзе паказчык знізіўся да 386 834, ён усё яшчэ быў прыкладна ў 2,7 раза вышэйшы, чым у 2020 годзе.

Разрыў у адзін год паміж пікавымі значэннямі па першасных ВНЖ у 2022 годзе і па дзейных ВНЖ у 2023 годзе адпавядае пераходу ад перыяду выключнага міграцыйнага прытоку да значнай назапашанай легальнай прысутнасці грамадзян Беларусі ў ЕС. Аднак статыстыка па відах на жыхарства сама па сабе не дазваляе зрабіць выснову пра пастаяннае перасяленне, паколькі дазволы могуць заканчвацца, замяняцца іншым прававым статусам або пераставаць прымяняцца ў выніку атрымання грамадзянства ці далейшай міграцыі.

Малюнак 1. Першасныя і дзейныя віды на жыхарства грамадзян Беларусі ў ЕС-27, 2020–2024. Крыніца: Eurostat

ЧАТЫРЫ КЛЮЧАВЫЯ ГЕАПАЛІТЫЧНЫЯ ШОКІ

Дынаміка, структура і геапалітычны вектар беларускай дыяспары за перыяд 2020–2025 гг. сфарміраваліся пад уздзеяннем чатырох ключавых геапалітычных шокаў.

1. Унутрыпалітычны крызіс і рэпрэсіі 2020 года ў Беларусі

Масавыя пратэсты 2020 года і наступная хваля сістэмных палітычных пераследаў кардынальна змянілі характар беларускай эміграцыі. Традыцыйныя працоўныя і адукацыйныя каналы змяніліся масавай палітычнай, гуманітарнай і карпаратыўнай эвакуацыяй. Спецыяльныя праграмы (такія як «Poland. Business Harbour» і гуманітарныя візавыя калідоры) прывялі да таго, што выдача першасных ВНЖ у ЕС грамадзянам РБ вырасла больш чым у 4.8 раза.

2. Поўнамаштабная вайна ва Украіне (люты 2022 года)

Для беларусаў ва Украіне вайна стварыла крытычную прававую пастку. Маючы 11 025 ПМЖ і 2 958 ВНЖ, беларусы сутыкнуліся з замарожваннем банкаўскіх рахункаў, прыпыненнем адміністрацыйных працэдур, немагчымасцю абнаўлення пашпартоў і пагрозай дэпартацыі. Пры гэтым за 4 гады па міжнародную абарону звярнуліся толькі 38 чалавек: 3 атрымалі статус бежанца, яшчэ 16 – дадатковую абарону.

Для знешніх рэлакацыйных хабаў вайна выклікала імгненны выезд дзясяткаў тысяч беларусаў з Украіны, а таксама справакавала другасны ператок з бязвізавых хабаў (Грузія, Турцыя, Арменія) у краіны Еўрасаюза.

3. Візавы крызіс і інстытуцыйныя бар’еры ЕС (2022–2024)

Рашэнні шэрагу дзяржаў ЕС (Чэхія, Эстонія, Латвія, Літва) аб поўным або частковым спыненні выдачы шэнгенскіх і нацыянальных віз (тып C і D адпаведна) заблакавалі прамыя шляхі выезду з Беларусі. Гэта прымусіла беларусаў шукаць складаныя гуманітарныя маршруты або выкарыстоўваць транзітныя краіны (Грузія, Арменія, Турцыя) для наступнай другаснай міграцыі.

4. Указ №278 і іншыя транснацыянальныя рэпрэсіі

Прыняцце ўказа Лукашэнкі №278 (забарона на выдачу і замену пашпартоў, а таксама афармленне даверанасцяў у замежных консульствах), завочныя суды, спецвытворчасці і пагроза затрымання ў краінах СНД/ЕАЭС істотна павысілі значэнне краін ЕС як прасторы фізічнай і прававой абароненасці і доўгатэрміновага замацавання беларускай эміграцыі.

Такія дакументы, як літоўскі «Užsieniečio pasas», польскі «dokument podróży dla cudzoziemca» (PDPC), нямецкі «Reiseausweis für Ausländer» або аўстрыйскі «Fremdenpass», таксама вядомыя як «travel document» або «пашпарт замежніка». Яны не даюць грамадзянства або іншых падобных правоў, але іх можна выкарыстоўваць менавіта як пашпарт там, дзе ён неабходны і недастаткова пластыкавай ID-карты.

Таму краіны ЕС, якія выдаюць праязныя дакументы замежнікам і гуманітарныя ВНЖ, сталі галоўнымі цэнтрамі доўгатэрміновага замацавання дыяспары. А краіны Рады Еўропы, дзе такія дакументы атрымаць немагчыма або надзвычай складана (такія як Грузія або Арменія), сутыкаюцца з адтокам беларускай дыяспары.

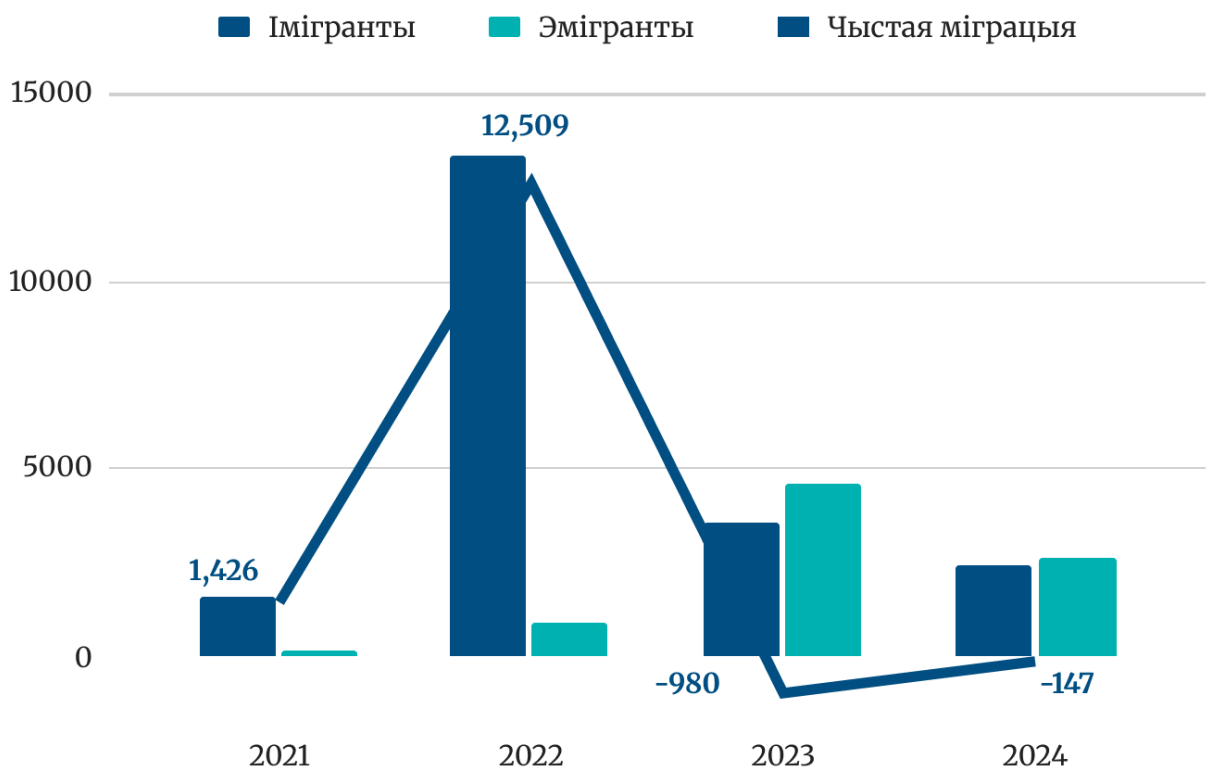
МАДЭЛЬ ДВУХЭТАПНАЙ ДРУГАСНАЙ МІГРАЦЫІ

(Грузія / Турцыя / Украіна → ЕС)

The introduction of visa bans by a number of EU countries (Czechia, Estonia, Latvia) and the start of the war in Ukraine in 2022 forced Belarusians into secondary migration. Belarusians in Ukraine left mainly for Poland, along with Ukrainians, because they had no other options for logistical reasons. Belarusians from Belarus, in turn, often used visa-free third countries as an initial refuge. However, in 2023–2026 there was a large-scale secondary movement to safe EU countries.

- Зыходны шок (2020–2022 гг.):
Пасля пратэстаў 2020 года і пачатку поўнамаштабнай вайны ва Украіне ў 2022 годзе беларусы сутыкнуліся з рэпрэсіямі і паралельным увядзеннем візавых банаў шэрагам краін ЕС (Чэхія, Эстонія, Латвія). Гэта зрабіла прамы выезд у Еўропу ўскладненым.

> **- Этап 1: Першасная эвакуацыя ў бязвізавыя хабы (2020–2022 гг.)**
> Грузія, Турцыя, Арменія выступілі ў ролі першасных фільтраў дзякуючы бязвізаваму рэжыму і прастаце ўезду. Беларусы вывозілі IT-бізнес, асабістыя зберажэнні і сем'і, разглядаючы гэтыя краіны як часовыя або сярэднетэрміновыя базы.
>
> Так, напрыклад, Грузія ілюструе пераход ад першапачатковага перамяшчэння да другаснай міграцыі: чыстая міграцыя грамадзян Беларусі вырасла да +12 509 чалавек у 2022 годзе, пасля чаго ў 2023 годзе стала адмоўнай (-980) і ў 2024 годзе заставалася блізкай да нулявой (-147). Хоць даныя не паказваюць, куды менавіта пасля накіроўваліся тыя, хто выехаў з Грузіі, гэтая дынаміка сведчыць пра змяненне ролі краіны – ад аднаго з асноўных напрамкаў рэлакацыі да транзітнага міграцыйнага хаба.

Малюнак 2. Чыстая міграцыя грамадзян Беларусі ў Грузію, 2021–2024.
Крыніца: Нацыянальная служба статыстыкі Грузіі (Geostat).

Фактары выштурхоўвання (каталізатары 2-га этапу)::

- **Указ РБ №278.** Забарона пасольствам мяняць пашпарты і ў цэлым паўнавартасна аказваць консульскія паслугі стварыла пагрозу страты легальнага статусу ў трэціх краінах.

- **Змяненне палітыкі трэціх краін.** Масавыя адмовы Турцыі ў падаўжэнні турыстычных ВНЖ (turistik ikamet) і палітычныя рызыкі ў Грузіі вымусілі рэлакантаў шукаць больш устойлівыя юрысдыкцыі.

- **Інстытуцыйная неабароненасць.** Адсутнасць у трэціх краінах праязных дакументаў і механізмаў гуманітарнай абароны.

- **Этап 2: Другасны ператок у «Бяспечныя гавані ЕС» (2023–2026 гг.)**
Беларусы пачалі сістэмны пераезд з Грузіі і Турцыі ў краіны ЕС (Іспанію, Польшчу, Германію, Кіпр). ЕС стаў фінальнай кропкай замацавання, бо забяспечвае фізічную бяспеку, прававую абарону ад экстрадыцыі і выдае альтэрнатыўныя праязныя дакументы – пашпарты замежніка.

ГЕНДАРНЫЯ АСПЕКТЫ БЕЛАРУСКАЙ ЭМІГРАЦЫІ

Даследаванне гендарнага складу беларускай міграцыі дазваляе вылучыць некалькі ключавых мадэляў:

- **Шлюбная паўднёвая міграцыя** (Паўднёвая і Паўднёва-Заходняя Еўропа). У такіх краінах, як Італія, Іспанія і Турцыя, назіраецца выразна пераважная доля жанчын сярод беларусаў (да 60–65%).

Гэта звязана з гістарычна сфарміраванымі каналамі працоўнай міграцыі ў сектары паслуг, догляду і навучання, а таксама шлюбнай міграцыяй. Турцыя (73.5% Ж) і Італія (62% Ж) захоўваюць шлюбна-сямейны вектар, практычна ізаляваны ад геапалітычных шокаў.

- **Працоўная і тэхналагічная міграцыя (Літва, Польшча, Чэхія).** У дзяржавах з высокай доляй IT-сектара і будаўнічай/транспартнай галіны першапачатковы паток (2020–2022) характарызаваўся перавагай мужчын (да 58–62%). У далейшым гэты перакос быў выраўнаваны (гл. ніжэй).

- **Спецыфічныя мікракейсы.** У невялікіх лакацыях назіраюцца экстрэмальныя дыспрапорцыі (напрыклад, пераважная доля жанчын у Сан-Марына), што адлюстроўвае індывідуальныя кропкавыя тэндэнцыі (шлюбы, спецыфічны найм), але мае нізкую рэпрэзентатыўнасць для макрааналізу.

- **Мужчынскі перакос першай хвалі** (2020–2022). У 2022 годзе ў прытоку ў Грузію (55.2% М) і Літву (58% М) назіралася перавага мужчын, што супала па часе з рэлакацыяй IT-сектара і новай хваляй палітычна абумоўленай эміграцыі.

Таксама на пачатку вайны мужчыны маглі выязджаць хутчэй за свае сем'і, асцерагаючыся мабілізацыі або іншага прызыву мужчын на абавязковую вайсковую службу супраць іх волі.

- **Сямейная стабілізацыя (2023–2025)**. У Польшчы, Літве, Чэхіі і Славеніі доля жанчын паступова вырасла да 42–50% за кошт уз'яднання сем'яў. Уладкаванне мігрантаў на новым месцы спрыяе выраўноўванню гендарнага балансу.

КЛЮЧАВЫЯ ТЭЗІСЫ І РЭКАМЕНДАЦЫІ

- Дваістае ўспрыманне беларускай эміграцыі ў краінах Рады Еўропы: ад спачування беларускаму гераізму і праяў салідарнасць да ўспрымання як пагрозы бяспецы і патэнцыйных агентаў расійскай пагрозы;

- Беларуская міграцыя пасля 2020 года – шматфактарная: нельга казаць пра нейкі адзін яе характар і выразна падзяляць «палітычных» і «эканамічных» мігрантаў;

- Асноўнымі напрамкамі працы беларусікх дэмакратычных сілаў па падтрымцы беларускай дыяспары маюць быць адвакацыя альтэрнатыўных дакументаў (пашпарты замежніка, нацыянальны беларускі пашпарт, шырэйшае прымяненне статусу ўцекача) і гуманітарная дапамога дыяспарам у краінах, дзе пашпарты замежніка не выдаюць, а прававы статус беларусаў няпросты.

Тэзісы:

- Беларуская міграцыя пасля 2020 года – шматфактарная і з матывацыямі, якія перасякаюцца. Палітычныя, эканамічныя, адукацыйныя і асабістыя прычыны ад'езду часта спалучаюцца ў біяграфіі аднаго чалавека. Таму нельга казаць пра нейкі адзін характар беларускай эміграцыі і выразна падзяляць, напрыклад, «палітычных» і «эканамічных» мігрантаў. Палітычны актывіст можа быць ахвярай рэпрэсій, пры гэтым мець «Карту паляка» і імкнуцца да лепшага жыцця. Беларускі студэнт, які вучыцца ў Літве, можа імкнуцца не толькі да еўрапейскай адукацыі, але і быць далей ад рызыкі прызыву ў беларускае войска падчас вайны. Беларускі айцішнік, які выехаў у Іспанію па ВНЖ «лічбавага качэўніка», можа аказацца другасным мігрантам з Грузіі, які да гэтага выехаў з Беларусі пасля ўдзелу ў мірных дэманстрацыях. А беларускі бізнесмен або будаўнік у Польшчы можа быць ветэранам-добраахвотнікам з Украіны, за што дома яму пагражае крымінальны пераслед.

- Інстытуцыйна абумоўленая эміграцыя. Беларускія высокакваліфікаваныя спецыялісты – такія як медыкі і навукоўцы – могуць эміграваць з-за наступстваў дзяржаўнай палітыкі: хранічнага недафінансавання галін, зрушаных бюджэтных прыярытэтаў, абмежаванай прафесійнай аўтаноміі і адсутнасці магчымасцяў для развіцця. Фармальна такі ад'езд можа выглядаць як «эканамічны», аднак

яго карані ляжаць у палітычных рашэннях, якія фарміруюць умовы працы і перспектывы прафесіі. Тое ж датычыць ад'езду, матываванага саўдзелам Беларусі ў вайне. Хоць на тэрыторыі Беларусі не ідуць баявыя дзеянні, а беларускія салдаты не адпраўляюцца на фронт, абгрунтаваныя асцярогі могуць падштурхоўваць беларусаў да эміграцыі. Тое ж датычыць магчымага нежаданння працаваць на прадпрыемствах або ў навуковых арганізацыях, чыя прадукцыя або распрацоўкі могуць быць у той ці іншай ступені арыентаваныя на расійскі ваенна-прамысловы комплекс.

- **Дваістае ўспрыманне беларускай эміграцыі ў краінах Рады Еўропы.** З аднаго боку, найбліжэйшыя да Беларусі краіны пасля 2020 года спачувалі беларускаму гераізму і праяўлялі салідарнасць з тымі, хто быў вымушаны ўцякаць ад рэпрэсій. З другога боку, пасля 2022 года і далей беларуская эміграцыя таксама стала ўспрымацца як пагроза бяспецы, патэнцыйныя агенты расійскай пагрозы (чаму спрыялі і цалкам рэальныя выпадкі дыверсій у ЕС, здзейсненых людзьмі з беларускімі пашпартамі). У той час як трэція краіны, перш за ўсё геаграфічна далёкія ад Беларусі, у цэлым не надта паглыбляліся ў беларускую спецыфіку – дыстанцыяваючыся як ад салідарнасці з беларусамі, так і ад успрымання беларусаў як пагрозы.

Рэкамендацыі:

- **Адвакацыя альтэрнатыўных дакументаў.** Асаблівы прэцэдэнт стварае Указ №278 – унікальная добраахвотная адмова дзяржавы ад прадастаўлення консульскіх паслуг, якая да таго ж мае ўсеагульны характар (геаграфічна і сацыяльна-палітычна). З заканчэннем тэрміну дзеяння беларускіх (сініх) пашпартоў у беларусаў, якія знаходзяцца на тэрыторыі ЕС і не маюць іншых дакументаў, гэта становіцца праблемай не толькі для ўладальнікаў пратэрмінаваных пашпартоў. Краіны іх знаходжання будуць усё часцей сутыкацца з неабходнасцю вырашаць пытанне прававога статусу і дакументаў беларусаў з пратэрмінаванымі пашпартамі.

Масавае прыняцце ў грамадзянства або выдача статусу ўцекача маглі б быць рашэннем для тых краін Рады Еўропы, для якіх гэта палітычна прымальна.

Таксама рашэннем можа быць прызнанне нацыянальнага беларускага пашпарта (чырвонага; «пашпарт Новай Беларусі») – у статусе ад дадатковага дакумента ідэнтыфікацыі да валіднага пашпарта. Гэта, аднак, патрабуе каласальнай палітычнай волі, як і стварэнне ўніверсальнага аналага «Нансенаўскага пашпарта».

У такіх умовах найбольш рэалістычнай выглядае адвакацыя досведу Польшчы, Літвы, Германіі і іншых краін, якія выдаюць пашпарты замежніка (праязныя дакументы).

- **Дэманстрацыя неэфектыўнасці татальных візавых банаў.** Эканамічная і гуманітарная шкода больш рэальная, чым гіпатэтычныя пазітыўныя эфекты для бяспекі. Беларускія дэмакратычныя сілы могуць даказваць краінам ЕС неэфектыўнасць татальных візавых банаў (Чэхія, Эстонія), якія стымулююць сыход рэлакантаў у нелегальнае поле або трэція краіны. Гэтае пытанне, аднак, надзвычай палітычна адчувальнае ў кантэксце тэндэнцый да сек'юрытызацыі і росту антыміграцкіх настрояў у еўрапейскіх грамадствах у цэлым.

- **Гуманітарная дапамога дыяспарам у краінах, дзе пашпарты замежніка не выдаюць, а прававы статус беларусаў няпросты.** У такіх краінах, як Украіна або Грузія, у спецыфічных умовах знаходзяцца больш за дзесяць тысяч беларусаў у кожнай. Не маючы магчымасці атрымаць новыя дакументы, такія людзі непазбежна аказваюцца заблакаванымі ў краіне без доступу да базавых паслуг, такіх як міжнародныя паездкі або банкаўскія сэрвісы. Беларускім дэмакратычным сілам трэба будзе фарміраваць мэтавыя механізмы гуманітарнай і прававой дапамогі для гэтых дзясяткаў тысяч чалавек – у супрацоўніцтве як з мясцовымі ўладамі, так і з міжнароднымі гуманітарнымі арганізацыямі.

ДАДАТАК

Метадалагічныя тлумачэнні да агрэгаванай базы дадзеных:

Сістэма збору інфармацыі пабудавана на групаванні 46 краін Рады Еўропы ў 4 аналітычныя групы (Групы A–D):

- **Група A** (Гарманізаваная статыстыка ЕС / Eurostat): 27 краін-членаў ЕС.

Выкарыстоўваныя наднацыянальныя датасэты:

- migr_pop1ctz — пастаяннае насельніцтва паводле грамадзянства (на 1 студзеня).
- migr_pop3ctb — насельніцтва паводле краіны нараджэння (БССР/РБ).
- migr_resfirst — першасныя дазволы на жыхарства (First residence permits).
- migr_resvalid — дзейныя ВНЖ/ПМЖ на канец года (Valid permits).
- migr_asyappctza — хадайніцтвы аб міжнароднай абароне (Asylum).

- **Група B** (Развітыя краіны па-за ЕС / High-Quality NSI Registers): краіны з высокімі стандартамі нацыянальных рэгістраў насельніцтва (Вялікабрытанія, Швейцарыя, Нарвегія, Ісландыя, Ліхтэнштэйн). Дадзеныя непасрэдна з бюро статыстыкі (Home Office UK, SSB, FSO).

- **Група C** (Усходняя Еўропа, Балканы і Каўказ / NSI + Administrative Data): краіны з частковай публікацыяй дадзеных, якія патрабуюць крос-валідацыі праз ведамасныя запыты (Украіна, Грузія, Малдова, Арменія, Чарнагорыя, Албанія, Паўночная Македонія, Сербія, Айзербаджан, Боснія і Герцагавіна).

- **Група D** (Мікрадзяржавы і спецыфічныя юрысдыкцыі / Special Jurisdiction NSI): тэрыторыі з кропкавымі рэгістрамі або спецыфічным улікам (Турцыя, Андора, Сан-Марына, Манака).

Даследчыя мадэлі:

- Аналіз патокаў і стоку (Inflow / Outflow & Stock Framework):

Супастаўленне гадавога чыстага сальда міграцыі (Net Flow = Inflow - Outflow) з назапашаным ядром (Stock). Напрыклад, у Грузіі сумарнае сальда за 2021–2024 гг. склала +12 808 чалавек (прыток 13 361 у 2022 г. змяніўся чыстым адтокам -980 у 2023 г. і -147 у 2024 г.).

- Мадэль двухэтапнай другаснай міграцыі (Two-Stage Secondary Relocation):

    Этап 1 (2020–2022): Першасная эвакуацыя ў бязвізавыя юрысдыкцыі (Грузія, Турцыя, Арменія).

    Этап 2 (2023–2026): Другасны ператок з бязвізавых хабаў у краіны ЕС (Іспанія, Польшча, Германія, Кіпр) з-за адмоў у ВНЖ, Указа №278 і геапалітычных рызык.

- Сэрвісна-роўмінгавая індыкацыя:

Выкарыстанне агрэгаваных дадзеных сотавых аператараў для верыфікацыі рэальнай прысутнасці. У Славеніі рост унікальных карыстальнікаў беларускіх SIM-карт з 2 095 (2021) да 3 713 (2025) пры падзенні долі турыстаў з 37.8% да 22.6% даказаў пераход транзітнага патоку ў катэгорыю часовага пражывання.

Фармалізаваны паняційны слоўнік (Methodological Vocabulary)

- Сток насельніцтва (Population Stock / migr_pop1ctz): Назапашаная колькасць асоб з грамадзянствам РБ, якія законна пражываюць у краіне на 1 студзеня.

- Міграцыйны паток (Migration Flow / Inflow-Outflow): Колькасць зарэгістраваных уездаў і выездаў за каляндарны год з намерам пражываць больш за 183 дні.

- Першасны ВНЖ (First Residence Permit / migr_resfirst): ВНЖ тэрмінам ад 3 месяцаў, выдадзены грамадзяніну РБ упершыню ў гэтай дзяржаве.

- Дзейны ВНЖ (Valid Permit / migr_resvalid): Агульная колькасць актыўных дазволаў на жыхарства на 31 снежня.

- Краіна нараджэння (migr_pop3ctb): Класіфікатар, які фіксуе факт нараджэння на тэрыторыі БССР/РБ незалежна ад цяперашняга грамадзянства.

- Праязны дакумент замежніка (Alien’s Travel Document / Reiseausweis): Пашпартны заменнік, які выдаецца дзяржавамі ЕС (Польшча, Германія, Літва) беларусам пры немагчымасці абнавіць нацыянальны пашпарт з-за рызыкі рэпрэсій.

- Указ №278 (Транснацыянальныя рэпрэсіі): Нарматыўны акт ад 04.09.2023 г., які забараніў дыпламатычным місіям РБ мяняць пашпарты за мяжой.

- Індэкс устойлівасці статусу (1.0–10.0): Ацэнка надзейнасці і доўгатэрміновасці прававога становішча беларуса ў краіне знаходжання (ацэначная катэгорыя).

- Ступень прававой рызыкі (Low/Medium/High/Critical): Узровень уразлівасці дыяспары перад экстэрытарыяльным перасследам, ануляваннем ВНЖ або дэпартацыяй (ацэначная катэгорыя).

Гэты аналітычны дакумент падрыхтаваны пры падтрымцы Прадстаўніцтва Фонду Конрада Адэнаўэра па Беларусі.

Аўтары

Калектыў аўтараў Народных амбасад Беларусі і Інстытута бяспекавых даследаванняў імя Касьцюшкі.

Кастрычнік 2026

Выкарыстанне матэрыялаў і цытаванне

Калі вы жадаеце ўзнавіць або працытаваць любую частку гэтага матэрыялу, калі ласка, падавайце належную спасылку на аналітычны дакумент “Паўмільёна лёсаў. Колькасны аналіз міграцыі беларусаў і беларусак у краіны Рады Еўропы» (Народныя амбасады Беларусі, Інстытут бяспекавых даследаванняў імя Касьцюшкі, 2026).

Адмова ад адказнасці

Змест гэтага аналітычнага дакумента адлюстроўвае погляды аўтараў і не абавязкова прадстаўляе афіцыйную пазіцыю арганізацый, якія аказалі падтрымку пры яго падрыхтоўцы. Аўтары і выдаўцы не нясуць адказнасці за любыя наступствы, што могуць узнікнуць у выніку выкарыстання інфармацыі, змешчанай у гэтым дакуменце.